

Bron: Vliz fotogalerij - Collectie Daniel Moeyart 2008

OPVISSEN VAN HET VERLEDEN – DE BIJDRAGE VAN DE KUSTVISSERIJ AAN DE ARCHEOLOGISCHE KENNIS OVER DE NOORDZEE: EEN OVERZICHT EN EEN OPROEP

Ine Demerre, Sven Van Haelst & Marnix Pieters

Marnix Pieters

Agentschap Onroerend Erfgoed

Koning Albert II laan 19 bus 5, B-1210 Brussel
IWT-project (Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie) 120003:
Archeologisch Erfgoed in de Noordzee ('SeArch')
E-mail: ine.demerre@rwo.vlaanderen.be;
sven.vanhaelst@rwo.vlaanderen.be en
marnix.pieters@rwo.vlaanderen.be

INLEIDING

Iedereen weet dat vissen met boomkorren een grote impact heeft op de zeebodem, dus ook op het aanwezige archeologisch erfgoed dat zich op en in het bovenste deel van de bodem bevindt. Boomkorvisserij zijn eigenlijk in bepaalde opzichten te vergelijken met boeren, zij doorploegen de zeebodem zoals boeren hun land ploegen. De boomkorvisserij krijgt als gevolg hiervan, wanneer er gesproken wordt over erfgoed op zee, vaak de spreekwoordelijke Zwarte Piet doorgeschoven, alsof zij alles wat waardevol was op het vlak van cultureel erfgoed al vernield heeft. Men heeft daarbij de neiging te vergeten dat de visserij ook een belangrijke bron van informatie kan zijn over archeologisch erfgoed aanwezig op zee. Het in archeologische middelen overwaarderen van het begrip 'context' lag aan de basis van het wetenschappelijk negeren van de archeologische waarde van vondsten die automatisch beschouwd werden als contextloos, ook al kon de precieze vindplaats achterhaald worden. We geven hierna een korte schets van de bijdrage van de Vlaamse kustvisserij aan het archeologisch onderzoek van een gebied (het huidige Belgische deel van de Noordzee) dat sinds enige tijd (ongeveer 10.000 jaar) deel uitmaakt van de wereldzeeën en misschien ooit terug land wordt.

KUSTVISSERIJ EN ARCHEOLOGIE

Het belang van de kustvisserij voor archeologie situeert zich op 4 verschillende vlakken. Vissers vinden af en toe archeologische objecten in hun netten, en lijden ook af en toe schade doordat hun netten blijven haperen of zelfs blijven vasthangen aan wraksites, waarvan ze in dat geval meteen ook de precieze positie kennen. Verder werden (en worden) ze, ondanks het archeologisch voorbehoud ten aanzien van vondsten in hun netten, toch soms actief ingeschakeld door archeologen en/of paleontologen. Daarnaast beschikken vissers ook over een zeer goede kennis van hun werkterrein, kennis die ook archeologisch relevant kan gemaakt worden. We belichten deze 4 aspecten hierna wat meer in detail, te beginnen bij het laatst vermelde.

Vissers hebben zoals gezegd een uitgebreide kennis van hun werkterrein. Zo hebben ze heel wat informatie over de aard van de zeebodem: ze kennen bijvoorbeeld de zones die rijk zijn aan stenig materiaal, waar ze regelmatig veen of af en toe dierlijk botmateriaal opvissen, ... Al dit soort informatie is van groot belang om zones met archeologisch potentieel in zee in kaart te brengen.

Veruit de belangrijkste manier waarop vissers met archeologisch erfgoed in contact komen, is via de objecten die ze nu en dan aantreffen in hun netten (fig. 1). Vermits de inhoud van de netten aan boord minutieus gesorteerd wordt, komen ze ook van nabij in contact met deze objecten. Wanneer de vissers precies bijhouden waar (in welke sleep) ze bepaalde objecten hebben gevonden en dit ook melden aan in dit erfgoed geïnteresseerde archeologen, dan leveren ze een belangrijke bijdrage aan de archeologische kennis van de Noordzee. In het verleden was voor dit soort vondsten slechts sporadisch aandacht (Cools 1987), het is pas sinds 2003 dat medewerkers van het agentschap Onroerend Erfgoed (voordien Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) en Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)), deze vondsten systematisch in kaart brengen en registreren. Dit inventarisatiewerk heeft al heel wat nuttige informatie opgeleverd, zoals kan worden afgeleid uit een voorbeeld met betrekking tot de Romeinse periode. Traditioneel worden amforen uit de Romeinse periode met de Middellandse Zee geassocieerd. Veel minder bekend is dat ook al een intacte Romeinse

Fig. 1 Een selectie van vondsten bijeengebracht door een visser uit Nieuwpoort
(Foto: Ine Demerre, © Agentschap Onroerend Erfgoed).

amfoor is aangetroffen in het Belgische deel van de Noordzee, meer bepaald drie mijl buiten de Westhinder Bank (Pieters *et al.* 2010). Met grote graad van waarschijnlijkheid verwijst deze naar een scheepswrak uit de Romeinse periode op het Belgisch continentaal plat. Daarnaast heeft dit inventarisatiewerk tot nu toe nog een aantal andere vondsten van intacte of haast intacte recipiënten in ceramiek opgeleverd voor de kust van Zeebrugge en ten NNO van de Blighbank. Het feit dat het gaat om volledige of haast volledige objecten verwijst naar scheepsladingen, en dus naar wraksites. Misschien kunnen de Romeinse vondsten van voor de kust van Zeebrugge nog in verband gebracht worden met de kustvlakte in de Romeinse periode, die zich toen een stuk verder zeewaarts uitstreckte dan de huidige kustlijn. Voor de vondsten ter hoogte van de Westhinder Bank en Blighbank is dit zeker niet het geval.

Het blijven haperen met de visnetten aan uitstekende wrakdelen is een andere belangrijke manier waarop vissers vaak ook tot hun eigen schade rechtstreeks met archeologisch erfgoed in aanraking komen. Twee van de enige drie gekende scheepswraksites die dateren van voor 1800 kennen we enkel via en dankzij een visser, nl. de site op de Buiten Ratel (Zeebroek *et al.* 2010) en deze voor de kust van Zeebrugge (Vandenberghe 1997). Via de wrakkendatabank van de afdeling Kust kennen we de positie van de meeste wraksites van hoofdzakelijk metalen schepen uit de laatste 100 jaar, die ook in minder of meerdere mate boven de zeebodem uitsteken. Van oudere scheepswrakken in hout die weinig of niet boven de bodem uitsteken, hebben we nauwelijks informatie, laat staan een precieze positie.

Vissers werden vooral in het verleden ook ingezet door archeologen en paleontologen met de bedoeling om gericht archeologische of paleontologische objecten op te vissen. Archeologen huurden m.a.w. een visser in om te gaan zoeken naar archeologische objecten. Het beste voorbeeld hiervan is de site gelegen in de Oosterschelde nabij Colijnsplaat (NL) met honderden votiefstenen uit de Romeinse periode die ooit behoorden tot een tempel voor de inheemse godheid Nehalennia (Van Haelst 2011). De tempel stond vooral in het licht van het afsmecken van een veilige overtocht naar de Britse Eilanden door handelaars en zeelieden. De eerste votiefsteen is bij toeval door een visser in 1970 opgevisst. Daarna werden vissers gericht ingeschakeld met

de vondst van honderden votiefstenen als resultaat. Het verwijt dat men met boomkorren de bodem sterk verstoort speelde blijktbaar geen rol om die speciale 'vangsten' te organiseren. Tot voor kort werd ook in de Oosterschelde (Mol *et al.* 2008) gericht gevist naar paleontologisch botmateriaal, met vaak zeer spectaculaire vondsten. Ook hier kan men zich afvragen of er geen archeologie-vriendelijkere manieren zijn om dit erfgoed te onderzoeken.

BESLUIT

Terwijl vissen met boomkorren inderdaad schade berokkent aan het archeologisch erfgoed, dient erop gewezen te worden dat de kustvisserij wel een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de archeologische kennis van het Belgisch continentaal plat. Alles valt of staat natuurlijk met de bereidheid tot melden wat gevonden wordt. In het kader van het IWT-project 'SeArch. Archeologisch erfgoed in de Noordzee', dat loopt van 2013 tot 2016, worden o.a. protocollen en voorstellen uitgewerkt over hoe vissers best met dit soort vondsten dienen om te gaan. Vooraleer die voorstellen volledig uit te werken, zullen we ze ook aftoetsen met de vissers zelf. We willen de vissers die dit lezen verder ook oproepen om wat ze ooit in het verleden hebben gevonden en wat ze nu nog vinden, zo goed mogelijk te melden. Het is niet de bedoeling die vondsten te verwerven maar het gaat vooral om de informatie die in deze objecten opgeslagen is en die voor een leek in de materie niet altijd even duidelijk is. Achter weinig in het oog springende vondsten gaat soms belangrijke informatie schuil, waarbij er zeker geen link is tussen de financiële waarde en de erfgoed- of archeologische waarde.

Heel wat vissers en andere verzamelaars van objecten opgevist in zee hebben sinds 2003 onze oproep beantwoord, waarvoor heel veel appreciatie en dank. We vermelden in het bijzonder M. Vercoutter (+), J. Vanhoucke, W. Versluys, D. Moeyaert, J. Vandewalle (+), R. Barbaix, L. Barré en O. Rappé.

REFERENTIES

Cools E. 1987. In de kuil van de korre: archeologische vondsten uit de Noordzee. Westvlaamse Archaeologica 3 (1): 17-18 en 3 (2): 54-55.

Mol D., J. De Vos, R. Bakker, B. Van Geel, J. Glimmerveen, H. Van Der Plicht en K. Post. 2008. Kleine Encyclopedie van het leven in het Pleistoceen. Mammoeten, neushoorns en andere dieren van de Noordzeebodem, Uitgeverij Veen Magazines B.V., Diemen, 233 p.

Pieters M., I. Demerre, T. Lenaerts, I. Zeebroek, M. De Bie, W. De Clercq, B. Dickinson en P. Monsieur. 2010. De Noordzee: een waardevol archief onder water. Meer dan 100 jaar onderzoek van strandvondsten en vondsten uit zee in België: een overzicht. Relicta 6: 177-218.

Vandenberghe S. 1997. Découvertes importantes de la fin du 15ème et le début du 16ème siècle provenant du fond de la mer du Nord en face du port de Zeebrugge. In: De Boe G. & F. Verhaeghe (Eds.). Travel, Technology & Organisation in Medieval Europe. Papers of the 'Medieval Europe Brugge 1997' Conference. 8 : 87-90 (IAP-Rapporten 8).

Van Haelst S. 2011. Het Nehalennia heiligdom te Colijnsplaat. Onderzoek, site kartering, huidige toestand en toekomstig onderzoek, Onuitgegeven Masterproef, KULeuven.

Zeebroek I., M. Pieters, C. Andrés-Lacueva, D. Caluwé, J. David, K. Deforce; K. Haneca, R. Lamuela-Raventós, T. Lenaerts, A. Medina Remón, F. Mees, T. Missiaen, L. Muylaert, E. Op de Beeck, M. Streel, P. Van den haute, M. Van Hees en E. Wauters. 2010. Een 18de-eeuwse wraksite op de Buiten Ratelzandbank (Belgische territoriale wateren) (I): multidisciplinair onderzoek van het vondstenmateriaal, Relicta 6: 237-327.